De Staat van Inclusief Onderwijs 2025

ECIO

Leren zonder belemmering

Voorwoord

In *De Staat van Inclusief Onderwijs 2025* nemen we je mee in de vooruitgang die hogescholen en universiteiten hebben geboekt sinds de ratificatie van het VN-verdrag voor de rechten van mensen met een handicap. Hoe inclusief is het hbo en wo voor studenten met een ondersteuningsbehoefte in Nederland in 2025? We brengen de veranderingen die zijn doorgevoerd in kaart, van beleid naar praktijk, en belichten de belangrijkste stappen die nodig zijn om inclusie verder te integreren in het onderwijs.

Dit rapport richt zich op acht essentiële elementen voor inclusief onderwijs, zoals de toegankelijkheid van de leeromgeving, het ondersteuningsaanbod en de rol van onderwijsprofessionals. We brengen kansen voor verbetering in kaart hoe onderwijsinstellingen inclusie verder kunnen versterken, bijvoorbeeld door het verbeteren van de informatievoorziening voor studenten met een ondersteuningsbehoefte en het creëren van een leerklimaat dat niet alleen fysiek, maar ook sociaal toegankelijk is.

Met dit rapport bieden we je handvatten om de bewustwording rondom inclusie te vergroten en stappen te zetten voor onderwijs waarin alle studenten gelijke kansen krijgen om zich optimaal te ontwikkelen. We hopen je te inspireren om samen te werken aan een inclusiever onderwijslandschap, waarin niemand achterblijft.

Elke van Doorn, manager Advies, namens ECIO

Inhoud

Voorwoord **2**

1. Inleiding **4**

1.1 Aanleiding 4
1.2 Doelen 4
1.3 Doelgroep 5
1.4 De acht elementen van inclusief onderwijs 5
1.5 Methode 5
1.6 Leeswijzer 6

2. Algemene cijfers **8**

3. Onderwijssysteem **9**

4. Leeromgeving en cultuur **12**

5. Programma en toetsing **14**

6. Ondersteuningsaanbod **16**

7. Toerusting professionals **18**

8. Overgang van en naar onderwijs **20**

9. Landelijke en regionale samenwerkingen **23**

10. Monitoring en datagebruik **25**

11. Slotbeschouwing **26**

12. Referenties **29**

Colofon **31**

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Dit jaar is het ruim negen jaar geleden dat Nederland het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap heeft geratificeerd. Met het VN-verdrag Handicap wordt ingezet op het versterken van de positie van mensen met een beperking door te bouwen aan een inclusieve samenleving, waarbij – in lijn met de overgang van het medisch naar het sociale model – de opdracht primair bij de samenleving ligt om structuren en omgevingen inclusiever te maken. Centrale waarden daarin zijn non-discriminatie, gelijke kansen, toegankelijkheid en persoonlijke autonomie. Voor het onderwijssysteem geldt dat het VN-verdrag op alle niveaus inclusiviteit moet worden gewaarborgd. Daarbij moet het onderwijs beschikbaar, toegankelijk, aanvaardbaar en aanpasbaar zijn (VN-comité Handicap, CRPD/C/GC/4, §20–26).

De afgelopen jaren hebben vooral in het teken gestaan van bewustwording van de uitgangspunten van het VN-verdrag Handicap. In deze fase hebben veel onderwijsinstellingen een intentieverklaring ondertekend om actief werk te maken van inclusief onderwijs. Inmiddels is een volgende fase aangebroken: steeds meer instellingen zetten concrete stappen om hun onderwijsomgeving inclusiever te maken. Dat gebeurt onder meer door het aanpassen van fysieke ruimtes, het toegankelijker maken van digitale leeromgevingen en het herzien van onderwijscurricula. Hiermee groeit het besef dat inclusief onderwijs een structurele en integrale opgave is, voor elke student en voor het onderwijssysteem als geheel.

1.2 Doelen

De Staat van Inclusief Onderwijs is een terugkerende monitor waarmee wordt beoogd een weergave te geven van de huidige stand van zaken rondom inclusief onderwijs in het Nederlandse hbo en universitair onderwijs. De rapportage biedt een antwoord op de hoofdvraag: hoe inclusief is het hbo en wo voor studenten met een ondersteuningsbehoefte in Nederland in 2025?

Daarbij staan de volgende subdoelen centraal:

- Inzicht in de huidige stand van zaken op het gebied van inclusief onderwijs in het Nederlandse hbo en wo.
- Inzicht in trends en ontwikkelingen op het gebied van inclusief onderwijs. De Staat van Inclusief Onderwijs is een jaarlijkse monitor waarmee – op termijn – in kaart kan worden gebracht welke ontwikkelingen en veranderingen er over de jaren plaatsvinden en in welke mate er vooruitgang wordt geboekt op het gebied van inclusief onderwijs.
- Het blootleggen van probleempunten en verbeterkansen op het gebied van inclusief onderwijs. Door de stand van zaken op het gebied van de acht elementen van inclusief onderwijs in kaart te brengen, bieden we inzicht in de elementen of thema's waarop de implementatie achterloopt of waarop veel knelpunten worden ervaren.
- Met behulp van de Staat van Inclusief Onderwijs bieden we ook inzicht in de mate waarin het VN-verdrag Handicap wordt geïmplementeerd.
- Deze publicatie wordt gefinancierd vanuit het ministerie van OCW, directie hoger onderwijs. Hierdoor richt de monitoring zich uitsluitend op de acht inclusie-elementen binnen het hbo en wo. De staat van het mbo wordt vooralsnog gemonitord via de Monitor Passend Onderwijs en maakt daarom geen deel uit van de Staat van Inclusief Onderwijs 2025.

1.3 Doelgroep

In de Staat van Inclusief Onderwijs delen we kennis uit bestaand onderzoek over studeren met een ondersteuningsbehoefte. De gehanteerde definities van de studenten als doelgroep kunnen in de verschillende studies afwijken. In de gebruikte literatuur voor de Staat van Inclusief Onderwijs worden twee verschillende definities gehanteerd:

- ‘Studeren met een functiebeperking’: studenten met een ondersteuningsbehoefte naar aanleiding van een lichamelijke handicap, neurodivergentie, visuele/auditieve beperking, een chronische ziekte of psychische beperking.
- ‘Studeren met een ondersteuningsbehoefte’ (wordt in de literatuur ook wel ‘Studeren met bijzondere omstandigheden’ genoemd): studenten met een ondersteuningsbehoefte naar aanleiding van een functiebeperking – zoals hierboven omschreven – of bijzondere persoonlijke- en familieomstandigheden.

In dit rapport wordt bij de besproken studies en resultaten aangegeven welke definitie van toepassing is.

1.4 De acht elementen van inclusief onderwijs

In de Staat van Inclusief onderwijs beschrijven we acht elementen voor een inclusieve onderwijsaanpak. Deze acht elementen zijn fundamenteel bij het vormgeven van inclusief onderwijs. Door inzicht te bieden in de verschillende inclusie-elementen en onderliggende subthema’s, helpen deze acht elementen bij de vertaalslag van het VN-verdrag Handicap naar de praktijk. De acht elementen zijn geïnspireerd op de factsheet ‘Inclusief onderwijs als kinderrecht’ van Defence for Children (2018) en ‘Stepchange: Mentally Healthy Universities’ van Universities UK (2020).

We onderscheiden de volgende acht elementen:

1. Onderwijssysteem
2. Leeromgeving & cultuur
3. Programma & toetsing
4. Ondersteuningsaanbod
5. Toerusting professionals
6. Overgang van en naar onderwijs
7. Landelijke & regionale samenwerking
8. Monitoring & datagebruik

1.5 Methode

Voor het schrijven van de Staat van Inclusief Onderwijs hebben we een inventarisatie gedaan van recente publicaties en relevante cijfers aangaande inclusief onderwijs in het hbo en wo in Nederland. We hebben zowel wetenschappelijke artikelen (“witte literatuur”) als publiekelijk beschikbare rapporten (“grijze literatuur”) doorzocht en verzameld. Aan de hand van verschillende zoektermen (zoals ‘inclusief onderwijs’ en ‘studeren met een ondersteuningsbehoefte’) en na screening op basis van relevante criteria (o.a. onderwerp: inclusief onderwijs, doelgroep: (studenten in) het Nederlandse hbo en wo, recent onderzoek: niet ouder dan 2023) hebben we publicaties geïncludeerd.

Daarnaast hebben we gericht gezocht naar rapporten en andere relevante publicaties op de websites van relevante partijen, zoals lectoraten, de HBO-kennisbank, het Trimbos-Instituut, het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), het College voor de Rechten van de Mens en onderwijsinstellingen binnen het hbo en wo. Bij de selectie van publicaties hebben we steeds goed bekeken of er voldoende raakvlak was met de juiste doelgroep. In sommige onderzoeken naar inclusief onderwijs lag de nadruk bijvoorbeeld op jongeren met een migratie- of biculturele achtergrond of studenten met een mbo-vooropleiding in het hbo. Wij hebben alleen die onderzoeken geïncludeerd waar (ook) studenten met een functiebeperking of ondersteuningsbehoefte onderdeel uitmaakten van de onderzoeksvraag en -populatie.

We proberen alle relevante en recente publicaties te includeren in de Staat van Inclusief Onderwijs. Mocht je toch relevante publicaties missen of ons op de hoogte willen brengen van relevante aankomende publicaties voor de Staat van Inclusief Onderwijs van volgend jaar, laat dit vooral weten.

1.6 Leeswijzer

In de Staat van Inclusief Onderwijs bespreken we de definities van de acht elementen van inclusief onderwijs en de subthema's die onder deze verschillende elementen vallen. Per inclusie-element bespreken we op basis van recent bestaand onderzoek de actuele ontwikkelingen en huidige stand van zaken. In **hoofdstuk 2** besteden we aandacht aan algemene cijfers van inclusief onderwijs binnen het hbo en wo. Daarna wordt er per hoofdstuk één element belicht:

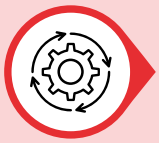

Hoofdstuk 3 beschrijft de huidige stand van zaken rondom het element 'onderwijssysteem'. We gaan in op de vraag in hoeverre er beleid is ontwikkeld dat gericht is op inclusief onderwijs voor van studenten met een ondersteuningsbehoefte.

Hoofdstuk 4 richt zich op het element leeromgeving en cultuur. We beschrijven in welke mate de leeromgeving en cultuur in de hogescholen en universiteiten inclusief is en gekenmerkt wordt door toegankelijkheid, veiligheid, respect en waardering.

Hoofdstuk 5 behandelt het onderwijsprogramma en de toetsing. We beschrijven in hoeverre het onderwijsprogramma aansluit bij de behoeften van studenten met een ondersteuningsbehoefte, met een focus op inclusieve lessen, leermethoden en toetsvormen.

Hoofdstuk 6 richt zich op het inclusie-element ‘ondersteuningsaanbod’. We geven weer in hoeverre onderwijsinstellingen beschikken over een passend ondersteuningsaanbod voor studenten met een ondersteuningsbehoefte, met bijzondere aandacht voor de informatievoorziening en beschikbare begeleiding.

Hoofdstuk 7 bespreekt de actuele ontwikkelingen rondom de toerusting van onderwijsprofessionals op het gebied van inclusief onderwijs. We onderzoeken in hoeverre onderwijsprofessionals worden ondersteund, gefaciliteerd en voorbereid om inclusief onderwijs binnen de instelling vorm te geven.

Hoofdstuk 8 focust op de overgang van en naar het onderwijs. We gaan zowel in op een inclusieve instroom, gekenmerkt door een soepele transitie van het vo en mbo naar het hbo en wo, als op een inclusieve uitstroom, gekenmerkt door een soepele overgang van het onderwijs naar de arbeidsmarkt.

Hoofdstuk 9 gaat in op de landelijke en regionale samenwerkingen die bijdragen aan brede kennisuitwisseling op het gebied van inclusie. Dit is echter geen onderzoeksonderwerp maar een methodiek om te werken aan inclusief onderwijs. Om die reden worden hier geen onderzoeks-highlights gepresenteerd.

Hoofdstuk 10 richt zich op monitoring en datagebruik als methodiek om te werken aan de kwaliteitsborging en evaluatie van inclusief onderwijs. Dit is echter geen onderzoeksonderwerp, daarom worden hier geen onderzoeks-highlights gepresenteerd.

Hoofdstuk 11 gaat in op de conclusie, sterktes en beperkingen en aanbevelingen van de Staat van Inclusief Onderwijs 2025 voor het hbo en wo.

2. Algemene cijfers

Studentenpopulatie

Van de studenten in het hbo en wo studeert 29% onder een of meer bijzondere omstandigheden, zoals een functiebeperking of belastende omstandigheden in de privésfeer.
88% van de deze studenten geeft aan belemmeringen te ervaren door deze bijzondere omstandigheden.

Top 6 meest belastende belemmeringen van studenten in hbo en wo

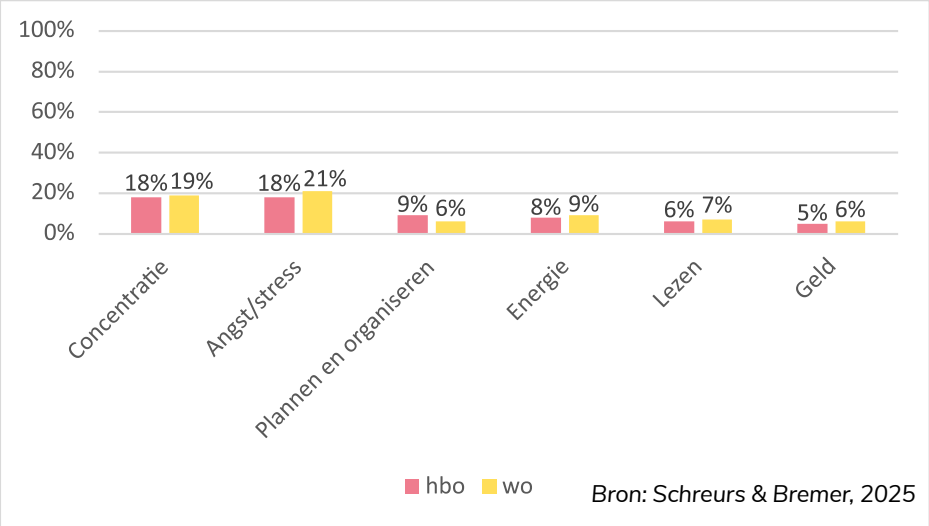

Bron: Schreurs & Bremer, 2025

Wanneer we kijken naar bijzondere omstandigheden kan onderscheid gemaakt worden tussen: medische en niet-medische omstandigheden. Het merendeel van de studenten studeert onder bijzondere omstandigheden van medische aard. Wanneer we hierop inzoomen zien we dat zowel in het hbo als het wo ADHD vaak genoemd wordt; ongeveer een op de vijf studenten noemt ADHD als bijzondere omstandigheid. In het hbo wordt dyslexie, dyscalculie of een taalontwikkelingsstoornis (TOS) vaker genoemd. Wat opvalt is dat in het wo bijna twee keer zo vaak studenten studeren met psychische problemen dan in het hbo.

Top 6 meest genoemde bijzondere omstandigheden in hbo en wo

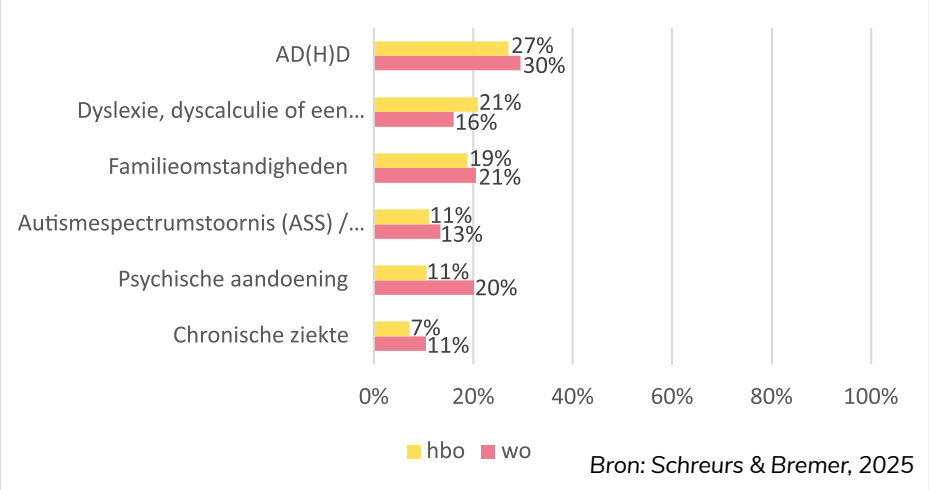

Bron: Schreurs & Bremer, 2025

3. Onderwijssysteem

Een inclusief onderwijssysteem houdt in dat binnen de onderwijsinstelling op alle niveaus – van de instelling als geheel tot aan de afzonderlijke opleidingen – expliciet beleid is ontwikkeld voor de inclusie van studenten met een ondersteuningsbehoefte, en dat dit beleid systematisch is uitgewerkt. Dit brengt met zich mee dat inclusief onderwijs als speerpunt in het beleidsplan is opgenomen. Daardoor worden bij de invoering van nieuwe maatregelen automatisch de gevolgen voor de inclusiviteit van het onderwijs voor studenten met een ondersteuningsbehoefte meegewogen. Daarnaast wordt een inclusief onderwijssysteem gekenmerkt door de nadrukkelijke positie die de ervaringsdeskundigheid van deze studenten inneemt bij de inrichting van het onderwijssysteem.

Aspecten van dit element:

- Bestuur, beleid en agendasetting
- Kwaliteitsborging
- VN-verdrag Handicap
- Studentenparticipatie

Aandeel ondertekeningen intentieverklaring VN-verdrag in hbo en wo

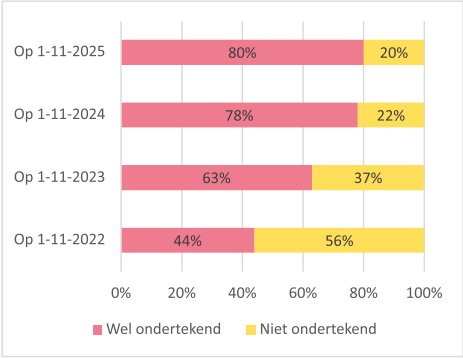

Bron Schreurs & Bremer, 2025

VN-Comité

In 2024 heeft het VN-comité een evaluatie uitgevoerd naar de implementatie van het VN-verdrag. De door het VN-comité gesignaleerde aandachtspunten zijn nog steeds relevant. Uit het rapport over de Nederlandse voortgang rond het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap bleek dat Nederland nog steeds grote stappen te zetten heeft om inclusief onderwijs te realiseren, waarbij de noodzaak van toegankelijk inclusief tertiair onderwijs voor studenten met een handicap nadrukkelijk is onderstreept (VN-comité, 2024).

Ondertekening intentieverklaring VN-verdrag Handicap

Dit jaar hebben nog enkele hogescholen en universiteiten de intentieverklaring VN-verdrag Handicap ondertekend, waarmee ze aangeven dat ze aan de slag gaan met het waarborgen van inclusiviteit op alle niveaus van het onderwijssysteem. Momenteel (november 2025) hebben 43 hogescholen en universiteiten de intentieverklaring ondertekend (Bremer, 2025). In 2022 waren dit er nog 34 (Scheeren & Van Veen, 2022). Inmiddels lijken de onderwijsinstellingen die willen ondertekenen, dit nagenoeg allen gedaan te hebben. De verwachting is dat het aantal ondertekeningen ook in de komende jaren nog hooguit met enkele zal toenemen. De nadruk bij de onderwijsinstellingen ligt daarmee voor de komende jaren meer op het implementeren van het VN-verdrag Handicap binnen de onderwijsinstelling.

Tevredenheid implementatie VN-verdrag

Uit monitoringsonderzoek naar de implementatie van het VN-verdrag Handicap onder hogescholen en universiteiten die de intentieverklaring VN-verdrag Handicap hebben ondertekend, blijkt dat onderwijsinstellingen de voortgang van de implementatie gemiddeld beoordelen met een 6,4 op een schaal van 1 tot 10 (Bremer, 2025). Dit cijfer is vergelijkbaar met vorig jaar, toen onderwijsinstellingen gemiddeld een 6,2 gaven (Scheeren, 2024). Instellingen geven steeds meer aan bezig te zijn met (kleine) ontwikkelingen op het gebied van inclusief onderwijs. Inclusief onderwijs is volgens de instellingen steeds meer integraal en structureel onderdeel van de organisatie en het beleid. Daarnaast groeit het aantal mensen binnen onderwijsinstellingen dat zich voor het thema wil inzetten en groeit de bewustwording en het draagvlak. Meer centrale afspraken, betere vindbaarheid van informatie en een hoge studenttevredenheid vergroten de tevredenheid binnen de instellingen. Tegelijkertijd komt naar voren dat er nog veel werk te doen is en dat het tijd kost voordat goede intenties en veranderingen zichtbaar worden in de dagelijkse praktijk van een onderwijsinstelling (Bremer, 2025). Ook wordt aangegeven dat de bezuinigingen zijn weerslag hebben op het inclusiebeleid binnen onderwijsinstellingen.

Knelpunten bij de implementatie van het VN-verdrag Handicap

Dit jaar blijkt uit de monitor VN-verdrag Handicap dat 85% van de hogescholen en universiteiten die de monitor hebben ingevuld knelpunten ervaart bij de implementatie door een gebrek aan tijd en/of personeel. Dit is een duidelijke toename ten opzichte van vorig jaar, toen 73% om deze redenen knelpunten ervoer. Ook geeft 55% aan knelpunten te ondervinden door een gebrek aan duidelijk eigenaarschap (Bremer, 2025). Onduidelijkheid over verantwoordelijkheden, onvoldoende commitment bij bestuurders van de organisatie, krimpende budgetten door bezuinigingen en tijdsgebrek zorgen er nog steeds voor dat de inzet vaak afhangt van de mate waarin individuele personen inclusief onderwijs belangrijk vinden.

Beleid inclusief onderwijs

In de monitor VN-verdrag Handicap 2025 wordt aangegeven dat nagenoeg alle hogescholen en universiteiten die de vragenlijst hebben ingevuld inclusie hebben opgenomen in de meerjarenvisie van de onderwijsinstelling (Bremer, 2025). Daarnaast meldt 60% van de hogescholen en universiteiten dat hun instelling het afgelopen studiejaar het beleid voor inclusief onderwijs of studeren met een functiebeperking heeft vernieuwd. Uit het rapport blijkt deze beleidsverandering een gevolg te zijn van hernieuwing van kaders, plannen die “duidelijk toe waren aan vernieuwing” en vernieuwing van beleid dat beter aansluit bij de huidige doelgroep. Het merendeel van de respondenten dat aangaf dat er geen beleidsvernieuwing heeft plaatsgevonden stelt dat dit binnenkort wel op de agenda staat, al dan niet in afwachting van interne ontwikkelingen.

Van medisch model naar sociaal model

Uit de monitor VN-verdrag Handicap 2025 blijkt dat onderwijsinstellingen de overgang van het medisch model naar het sociaal model als een succespunt zien binnen de implementatie van het VN-Verdrag in hun onderwijsinstelling (Bremer, 2025). Het sociale model wordt steeds breder omarmt binnen de onderwijsinstellingen. Dit betekent niet dat alle onderwijsinstellingen nu al volgens het sociaal model te werk gaan, maar het draagvlak hiervoor neemt toe.

Studentenparticipatie

In de monitor VN-verdrag Handicap 2025 geven veel hogescholen en universiteiten aan dat zij ervaringsdeskundige studenten betrekken bij de beleidsvorming, -implementatie en -evaluatie van het inclusief onderwijsbeleid. Dit doen de ervaringsdeskundigen vaak als meedenker, meelezen en/of ontwikkelaar en op verschillende manieren: via studentenraden, werkgroepen en klankbordgroepen, via deelname aan panel- en evaluatiegesprekken of door individuele bevragingen (Bremer, 2025). Sommige onderwijsinstellingen geven aan dat studentenparticipatie wel een aandachtspunt is; het is volgens hen vaak moeilijk om studenten te bereiken en te betrekken. Ook worstelen ze vaak met de vraag hoe dit op verantwoorde wijze ingericht kan worden.

4. Leeromgeving en cultuur

Een inclusieve leeromgeving en -cultuur ontstaat wanneer studenten ervaren dat zij worden ondersteund en gestimuleerd, en dat zij zich vrij en veilig kunnen uiten. Dit houdt in dat diversiteit binnen de gemeenschap wordt erkend en gewaardeerd, en dat iedereen zich gezien en gehoord voelt. Zo ontstaat er een gevoel van sense of belonging. Om dit te bereiken, is het belangrijk te investeren in een hechte leercommunity, met zowel begrip voor als een respectvolle omgang met studenten die een ondersteuningsbehoefte hebben. Beleidsmaatregelen spelen hierbij een rol: die kunnen gericht zijn op het voorkomen van uitsluiting en op het ontwikkelen van beleid dat problemen rond de fysieke en mentale gezondheid van studenten vroegtijdig signaleert.

Aspecten van dit element:

- Digitale toegankelijkheid
- Fysieke toegankelijkheid
- Preventie en vroegsignalering
- Sociale veiligheid
- Sense of belonging

Waardering voor begrip voor en omgang met ondersteuningsbehoefte

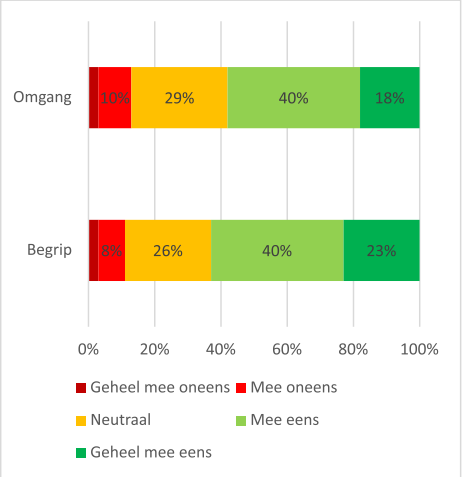

Bron: Schreurs & Bremer, 2025

VN-comité

In 2024 was het VN-comité kritisch op de toegang tot de benodigde ondersteuning voor inclusief onderwijs. Het comité stelt als duidelijk doel dat onderwijsinstellingen volledig toegankelijk moeten zijn en redelijke aanpassingen moeten bieden voor studenten met diverse ondersteuningsbehoeften (VN-comité, 2024).

Begrip

In de Nationale Studenten Enquête (NSE) is aan studenten gevraagd in welke mate zij begrip ervaren vanuit de instelling voor hun bijzondere omstandigheden. Ruim 60 procent van de studenten geeft aan voldoende begrip te ervaren voor hun bijzondere omstandigheden (Schreurs & Bremer, 2025). Daarnaast blijkt uit een onderzoek van Zestor (2025) over de werkbeleving bij Hogescholen bij de medewerkers dat zij hun organisatie op het gebied van inclusie beoordelen met een 6,7, waarbij 58% vindt dat de organisatie een cultuur bevordert van gelijke kansen en bijna de helft (48%) tevreden is over de maatregelen die genomen zijn rondom gelijkheid, diversiteit en inclusie.

Fysieke toegankelijkheid

Fysieke toegankelijkheid is een essentiële randvoorwaarde voor inclusief onderwijs. En hoewel het een belangrijke voorwaarde is voor toegankelijkheid, zijn er op dit moment geen landelijke monitoren die de fysieke toegankelijkheid van onderwijsinstellingen structureel in kaart brengen. Wel komt uit de monitor VN-verdrag naar voren dat hogescholen en universiteiten aangeven dat fysieke toegankelijkheid steeds minder vaak een uitdaging is. Waar in 2024 nog 50% aangaf dit als een probleem te ervaren, geldt dit nu voor 25% van de hogescholen en universiteiten (Bremer, 2025). Hoewel een deel van de instellingen aangeeft dat de gebouwen oud zijn en dat fysieke toegankelijkheid nog steeds verbeterd kan worden lijkt men meer vertrouwen te hebben dit thema goed op te kunnen pakken dan eerdere jaren.

Digitale toegankelijkheid

In het onderwijs worden veel digitale tools gebruikt, zoals websites, platforms (denk aan Canvas, Brightspace) en apps. Het is, ook volgens de wet, van belang dat deze digitaal toegankelijk zijn en door alle studenten gelezen en gebruikt kunnen worden. Uit de monitor VN-verdrag Handicap 2025 blijkt dat minder dan de helft van de onderwijsinstellingen digitale toegankelijkheid noemt als thema waarop gefocust is afgelopen jaar. De reden hiervan is onduidelijk en kan te maken hebben met stappen die reeds zijn gezet, of prioriteit van andere thema's. Wel blijkt uit die monitor ook dat respondenten minder frequent problemen op dit thema ervaren dan vorig jaar: (25% in 2025, 32% in 2024).

Er wordt niet structureel gemonitord hoe de digitale toegankelijkheid van onderwijsinstellingen zich ontwikkeld. Wel zijn verschillende lectoraten bezig met het ontwikkelen van kennis en tools om digitale onderwijsomgevingen meer inclusief te maken (zie bijvoorbeeld **Handreiking digitale toegankelijkheid**).

Monitoring van digitale toegankelijkheid vanuit studentperspectief gebeurt op dit moment niet structureel, waardoor het niet mogelijk is om eventuele trends weer te geven of inzichtelijk te maken of verschillende initiatieven ook doeltreffend zijn. Uit onderzoek uit 2024 weten we dat studenten vorig jaar nog wel regelmatig obstakels ervoeren met digitale toegankelijkheid van leermiddelen (Oogvereniging 2024).

Mentale gezondheid

Uit de Monitor Mentale Gezondheid en Middelengebruik Studenten Hoger Onderwijs 2025 blijkt – net als in de voorgaande jaren - dat een minder goede mentale gezondheid vaker voorkomt bij studenten met belemmerende functiebeperkingen, zoals concentratie-, lees- of rekenproblemen (Nuijen et al., 2025).

5. Programma en toetsing

Een inclusief onderwijsprogramma en een inclusieve wijze van toetsen betekenen dat op uitvoeringsniveau wordt gekeken naar wat studenten met een ondersteuningsbehoefte nodig hebben, en dat het ondersteuningsaanbod daarop wordt afgestemd. Daarbij staat centraal dat het programma en de toetsing zijn aangepast aan de student, zodat deze optimaal tot ontwikkeling kan komen — en niet andersom. Instellingen erkennen hiermee dat elke student het vermogen en het recht heeft om te leren.

In een inclusief onderwijsprogramma zijn curricula, lesvormen, leeractiviteiten en toetsmethoden flexibel ingericht, zodat zij aansluiten bij de mogelijkheden en ambities van individuele studenten. Met passende ondersteuning en redelijke aanpassingen krijgen studenten de ruimte om hun volledige potentieel te benutten. Om zo'n inclusief programma en toegankelijke toetsing daadwerkelijk vorm te geven, is het cruciaal om de ervaringsdeskundigheid van studenten met een ondersteuningsbehoefte actief te betrekken bij de ontwikkeling van het onderwijs en de beoordelingspraktijk

Aspecten van dit element:

- Inclusief toetsen en examineren
- Flexibele leerroutes
- VN-verdrag Handicap in curriculum

Tevredenheid met toetsing en beoordeling

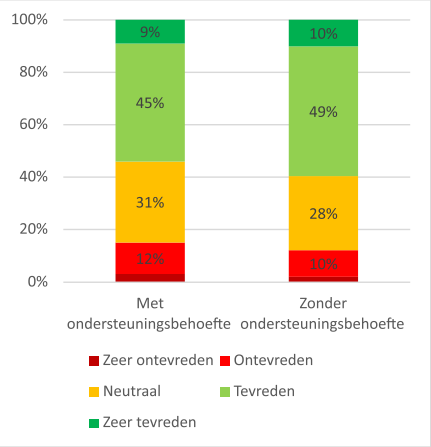

Bron: Schreurs & Bremer, 2025

Toegankelijk toetsen en examineren

Een kwart van de hogescholen en universiteiten in de monitor VN-verdrag Handicap 2025 ervaart problemen op het inclusiethema 'toegankelijk toetsen en examineren' (Bremer, 2025). Vorig jaar was dit nog 45%. Ondanks dat hogescholen en universiteiten minder problemen ervaren op dit thema blijft het een belangrijk thema voor de onderwijsinstellingen; 45% van de hogescholen en universiteiten benoemt dit als een thema waarop afgelopen jaar is gefocust. Zij geven aan onder andere de toetsvoorzieningen te hebben uitgebreid en de processen voor het aanvragen van toetsvoorzieningen te hebben verbeterd. Opvallend is dat het in beide gevallen gaat om het verbeteren van maatwerkvoorzieningen; inclusief toetsontwerp wordt niet als zodanig door de respondenten benoemd.

Tevredenheid toetsing en beoordeling

Uit de NSE van 2024 bleek dat 43% van de studenten met een ondersteuningsbehoefte gebruikmaakt van toetsvoorzieningen. Zij beoordeelden deze gemiddeld met een 3,7 op een schaal van 1-5 (Scheeren & Schreurs, 2024). In de NSE van 2025 is hier niet meer naar gevraagd, waardoor dit voor 2025 niet bekend is. Wel is er gevraagd naar de algemene tevredenheid van studenten, waaronder de tevredenheid met toetsing en beoordeling. Hieruit blijkt dat studenten zonder ondersteuningsbehoefte iets tevredener zijn met de toetsing en beoordeling en studenten met een ondersteuningsbehoefte. De verschillen zijn echter klein: van de studenten zonder ondersteuningsbehoefte is 59% tevreden tot zeer tevreden met de toetsing en beoordeling, tegenover 54% van de studenten met een ondersteuningsbehoefte (Schreurs & Bremer, 2025).

Aandacht voor inclusie in het curriculum

Uit de monitor VN-verdrag 2025 komt naar voren dat aandacht voor inclusie in het curriculum een ontwikkelpunt blijft. 60% van de hogescholen en universiteiten loopt tegen problemen en/of vragen aan op dit thema (Bremer, 2025). Ze benoemen dat inclusie echt in het curriculum implementeren nog ingewikkeld is. Hoewel 60% van de onderwijsinstellingen problemen ervaart, geeft slechts 30% aan op dit thema te hebben gefocust afgelopen jaar. Het praktisch regelen van voorzieningen, het creëren van bewustwording en draagvlak en voldoende tijd lijken voorwaarden waar eerst aandacht naar uit moet gaan, voordat er ruimte komt om inclusief onderwijs daadwerkelijk vorm te geven in het curriculum.

Naast de aandacht voor het implementeren van inclusief onderwijs in het onderwijsprogramma, blijft ook representatie van mensen met een ondersteuningsbehoefte een belangrijk punt. Een toegankelijk en inclusief curriculum gaat ook om het laten zien van mensen met een beperking in het les- en toetsingsmateriaal en het scholen van studenten in het belang en de betekenis van inclusie en toegankelijkheid in hun toekomstige werkveld (Pollaert et al., 2021). Er is geen recent onderzoek bekend waarin representatie gemonitord wordt.

6. Ondersteuningsaanbod

Hogescholen en universiteiten hebben een zorgplicht jegens hun studenten, wat betekent dat zij ondersteuning moeten bieden aan iedereen die belemmeringen ervaart, bijvoorbeeld door ziekte, een beperking of mantelzorgtaken. Van instellingen wordt daarom onder andere verwacht dat zij redelijke aanpassingen beschikbaar hebben die aansluiten bij de situatie van deze studenten. Een dergelijk ondersteuningsaanbod kan alleen goed functioneren wanneer er een duidelijke en samenhangende zorgketen is ingericht. In zo'n keten zijn de verantwoordelijkheden en rollen van alle betrokken partijen helder verdeeld, zodat voor studenten inzichtelijk is bij wie zij met welke hulpvraag terechtkunnen. Voorwaarde hiervoor is dat studenten erop kunnen vertrouwen dat de instelling hun melding van een ondersteuningsbehoefte serieus behandelt en hier op een zorgvuldige en betekenisvolle manier naar handelt.

Aspecten van dit element:

- Informatievoorziening
- Begeleiding en voorzieningen
- Internationale studie/stage

Redenen om ondersteuningsbehoefte niet te melden

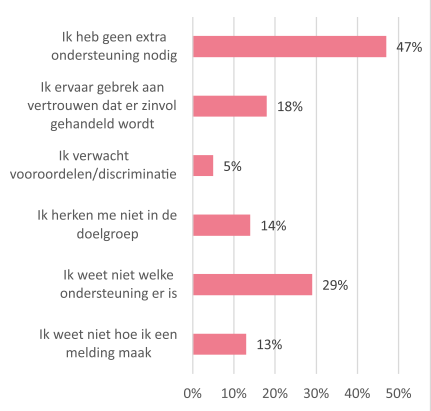

Bron: Schreurs & Bremer 2025

Informatievoorziening

Slechts 15%van de hogescholen en universiteiten in de monitor VN-verdrag Handicap 2025 geeft aan dat zij veel vragen en/of problemen ervaren op het thema 'informatievoorziening' (Bremer, 2025). Toch blijft de aandacht voor informatievoorziening onverminderd hoog: 80 procent geeft aan hier afgelopen studiejaar op te hebben gefocust. Onderwijsinstellingen geven aan dat ze vaak van studenten terugkrijgen dat informatievoorziening belangrijk is en vindbaarheid van informatie soms nog achterblijft.

Melden van een ondersteuningsbehoefte

Een bepalende factor in het verkrijgen van voorzieningen is het melden van de ondersteuningsbehoefte door studenten. Dit begint bij voldoende kennis bij studenten over waar ze überhaupt terecht kunnen met vragen. Uit de NSE blijkt dat dit voor 60% van de studenten (heel) duidelijk is; 16% geeft aan dit (heel) onduidelijk te vinden (Bremer & Schreurs, 2025).

De volgende stap is het daadwerkelijk melden van de ondersteuningsbehoefte of ervaren belemmeringen. Uit de NSE blijkt dat 65% van de studenten dit doet. De groep studenten die geen melding maakt ervaart vooral belemmeringen op het gebied van geld, vervoer, huisvesting en stage/werk.

Inzoomend op de studenten die niet melden blijkt dat ze dit vooral doen omdat ze geen extra ondersteuning nodig denken te hebben. Ook onbekendheid met de mogelijkheden van de onderwijsinstelling en een gebrek aan vertrouwen dat er zinvol gehandeld wordt spelen een rol (Schreurs & Bremer, 2025).

Opvolging meldingen

Om daadwerkelijk passende ondersteuning te kunnen bieden als onderwijsinstelling dient een melding opgevolgd te worden. Dit gebeurt bij 74% van de studenten die hun ondersteuningsbehoefte of ervaren belemmeringen melden (Schreurs & Bremer, 2025). Een deel van de studenten dat geen gesprek heeft gehad, studeert met dyslexie en/of dyscalculie. Aangezien voorzieningen voor dyslexie en dyscalculie inmiddels vaak gestandaardiseerd zijn in de onderwijsinstelling was voor deze studenten en gesprek waarschijnlijk onnodig.

Tevredenheid opvolging melding

Uit de NSE komt naar voren dat 68% van de studenten tevreden is met de informatie die ze ontvangen na een melding of een gesprek na de melding (Schreurs & Bremer, 2025). Dit geldt voornamelijk voor studenten met belemmeringen rondom lezen, energie, fysieke toegankelijkheid en concentratie. Minder tevreden zijn studenten die belemmeringen ervaren op het gebied van geld, huisvesting, digitale toegankelijkheid en aanwezigheidsplicht.

Kijken we naar het daadwerkelijk treffen van voorzieningen, blijkt uit de NSE dat dit voor 67% van de studenten die een melding maken gebeurt. Dit gebeurt voornamelijk voor studenten met belemmeringen rondom lezen en schrijven. Zij zijn ook het meest tevreden met de getroffen voorzieningen. Het minst vaak worden voorzieningen getroffen voor studenten met belemmeringen rondom geld, huisvesting en vervoer. Het minst tevreden met getroffen voorzieningen zijn studenten met belemmeringen rondom digitale toegankelijkheid, toetsing en een vast lesprogramma.

Knelpunten financiële situatie

Cijfers uit de trendrapportage van Dienst Uitvoering Onderwijs (2025) laten zien dat studenten met een beperking meer financiële moeilijkheden ervaren dan studenten zonder beperking. Er wordt hierbij een onderscheid gemaakt tussen studenten met een functiebeperking die wel of geen belemmeringen ervaren tijdens hun studie. Uit de Trendrapportage komt naar voren dat met name de groep die belemmeringen ervaart van hun functiebeperking met financiële moeilijkheden te maken heeft: binnen deze groep kampt 38% van de studenten hiermee. Binnen de groep studenten met een functiebeperkingen die geen belemmeringen ervaren geldt dit voor 20%; van de studenten zonder functiebeperking geldt dit voor 15%.

7. Toerusting professionals

Om inclusief onderwijs op alle niveaus van een onderwijsinstelling te realiseren, is het belangrijk dat onderwijsprofessionals voldoende ondersteund en gefaciliteerd worden om inclusie in de klas daadwerkelijk mogelijk te maken. Dit vraagt om voldoende tijd en ruimte en een proactieve scholing van professionals, die zich richt op het ontwikkelen van de belangrijkste kerncompetenties voor het creëren van een inclusieve leeromgeving.
Ook speelt het actief bevorderen van het welzijn van onderwijspersoneel een cruciale rol: hoge werkdruk moet worden beperkt en interventies die bijdragen aan het welzijn van docenten beschikbaar worden gesteld. Op deze manier kunnen onderwijsprofessionals effectief bijdragen aan inclusief onderwijs.

Werkbeleving medewerkers hogescholen

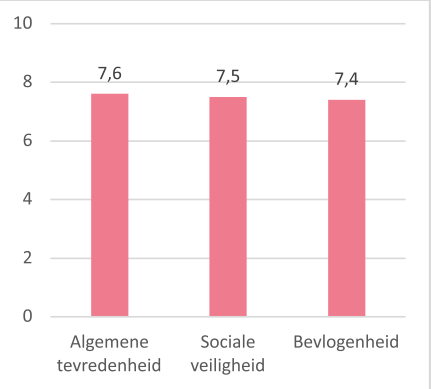

Bron: Zestor, 2025

Aspecten van dit element:
- Scholing
- Welzijn van het onderwijspersoneel

Bewustwording en professionalisering

Uit de monitor VN-verdrag Handicap 2025 blijkt dat bewustwording en professionalisering van medewerkers nog steeds vragen en problemen oproept: 55% van de hogescholen en universiteiten geeft aan tegen problemen en/of vragen aan te lopen op dit thema (Bremer, 2025). Er wordt gesteld dat er intern onvoldoende kennis aanwezig is over studeren met een ondersteuningsbehoefte en er onder opleidingsmanagers en bestuur niet altijd voldoende bewustwording is dat dit een belangrijk thema is. Over het algemeen zien de instellingen wel groeiende bewustwording en groeiend draagvlak om serieus met dit thema aan de slag te gaan.

Onderwijsinstellingen zien bewustwording en professionalisering als belangrijk onderdeel in het versterken van inclusief onderwijs. Kennis, draagvlak en ook eigenaarschap zijn de basis voor een gedragen inclusieve leeromgeving.

Dat dit thema aandacht heeft blijkt ook uit het feit dat de helft van de onderwijsinstellingen) in de monitor het afgelopen jaar aangeeft gefocust te hebben op het bevorderen van bewustwording en/of professionalisering van medewerkers.

Werkdruk en docentenwelzijn

Voor het mogelijk maken van inclusief onderwijs is het van belang dat er ook actief wordt gewerkt aan het welzijn van docenten, waarbij te hoge werkdruk en sociale onveiligheid worden tegengegaan. Het onderzoeksrapport van Zestor over de werkbeleving bij Hogescholen (2025) laat zien dat er een algemene tevredenheid is van 7,6 onder hogeschoolmedewerkers. Dit is ten opzichte voorgaande jaren gelijk gebleven. Hogeschoolmedewerkers beoordelen hun bevlogenheid gemiddeld met een 7,4. De bevlogenheid van medewerkers zegt iets over het krijgen van energie van je werk, je vitaler voelen en toewijding ervaren naar het werk dat je doet. Daarbij vindt 81% van de respondenten hun werk inspirerend en zijn zij gelukkig als zij intensief aan het werk zijn (84%). Als we kijken naar de werkdruk, dan geeft 61% van de hogeschoolmedewerkers aan dat de werkdruk goed is, maar 36% vindt het (veel) te hoog. Daarbij geeft ruim de helft van de medewerkers aan dat de piekbelastingen (veel) te hoog zijn (53%) en 19% dat de emotionele belasting in het werk (veel) te hoog is. Bijna de helft van de medewerkers (43%) ervaart dat de werkdruk in de afgelopen 12 maanden is toegenomen, tegenover 44% die vindt dat dit gelijk is gebleven en 8% die vindt dat dit is afgenomen. 25% van de medewerkers vindt de werkdruk ook daadwerkelijk een probleem.

Naast de werkdruk en de algemene tevredenheid wordt de sociale veiligheid binnen hogescholen met een 7,5 beoordeeld. Het merendeel van de medewerkers (81%) heeft het afgelopen jaar geen ongewenst gedrag ervaren. 19% heeft daar daarentegen wel mee te maken gehad, in de vorm van verbale agressie (11%), intimidatie (7%) of discriminatie (6%). De meerderheid van deze 19% vindt dat de nazorg bij incidenten goed geregeld was, 36% vond echter van niet (Zestor, 2025).

Verminderd welzijn, sociale onveiligheid en hoge werkdruk onder docenten kunnen invloed hebben op de tijd, ruimte en het gevoel van veiligheid die zij nodig hebben om te werken aan onderwijs met oog voor inclusie van alle studenten. In de nieuwe cao hbo voor 2026 zijn in het kader van een inclusieve arbeidsorganisatie daarom ook afspraken opgenomen rondom sociale veiligheid, inclusie en diversiteit. Dit met als doel dat medewerkers aan hogescholen zich sociaal veilig voelen en om te stimuleren dat hogescholen inclusieve werkplekken zijn. Zo komt er onder andere meer aandacht voor mensen met een arbeidsbeperking en wordt er gekeken naar mogelijkheden voor online en hybride werken als breder onderdeel van een duurzame inzetbaarheid en gelijke kansen (FNV, 2025).

8. Overgang van en naar onderwijs

Een belangrijk onderdeel van inclusief onderwijs is dat studenten zich zonder grote drempels kunnen verplaatsen tussen verschillende onderwijsniveaus en uiteindelijk naar de arbeidsmarkt. Het gaat dus om de overgangsmomenten tussen voortgezet onderwijs, mbo, hbo, wo en werk. Het voorkomen van uitval tijdens deze stappen verdient daarbij aandacht. Om soepele overgangen te realiseren, moeten instellingen studenten met een ondersteuningsbehoefte juist in deze overgangen op een goede manier begeleiden. Die ondersteuning kan verschillende vormen aannemen, zoals het aanbieden van sollicitatietrainingen, het inschakelen van een jobcoach of het voeren van actief beleid om stagediscriminatie tegen te gaan.

Aspecten van dit element:

- Overdracht vo/mbo naar hbo en wo
- Overgang arbeidsmarkt
- Stages

Uitval in het hoger onderwijs

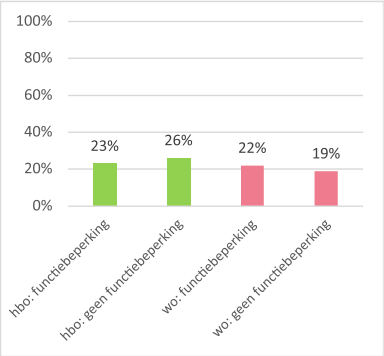

Bron: DUO Trendrapportage, 2025

Instroom in het hbo en wo

Studenten kunnen via verschillende routes instromen in het hbo en wo, zoals van havo, vwo en mbo-4 naar hbo of van vwo naar wo. Volgens de Trendrapportage van DUO (2025) verschilt het aandeel eerstejaarsstudenten met een functiebeperking per doorstroomroute en per onderwijsniveau. Van de eerstejaarsstudenten die vanuit het mbo naar het hbo zijn doorgestroomd, heeft 12% een functiebeperking die hen belemmert en 34% een functiebeperking zonder belemmeringen te ervaren. Daarmee is het totale aandeel studenten met een functiebeperking in deze route het hoogst: 46%. Bij de studenten die vanuit de havo naar het hbo doorstromen, liggen deze percentages op 10% (functiebeperking en ervaren belemmeringen) en 26% (functiebeperking en ervaren geen belemmeringen). Van de vwo-studenten die naar het hbo doorstromen heeft 4% een functiebeperking die hen belemmert; van de vwo-studenten die naar het wo doorstromen geldt dit voor 9%.

Uitval en switch

De afgelopen Trendrapportages van DUO laten een duidelijke trend zien: studenten met een functiebeperking vallen vaker uit, zowel in het hbo als het wo. Dit jaar wordt deze trend in het hbo voor het eerst doorbroken: in de nieuwste Trendrapportage is te zien dat van de hbo-studenten met een functiebeperking 23% uitvalt, tegenover 26% van

de hbo-studenten zonder functiebeperking. Dit is de eerste keer sinds DUO deze cijfers publiceert dat een groep studenten met functiebeperking minder vaak uitvalt. In het wo is deze trend nog wel waarneembaar, al liggen de cijfers niet ver uiteen; daar valt 22% van de studenten met een functiebeperking uit, tegenover 19% van de studenten zonder functiebeperking (DUO, 2025).

Loopbaanpaden

Transities in het onderwijs kunnen voor studenten met een ondersteuningsbehoefte extra uitdagend zijn (Moriña, 2017). Dit heeft mogelijk gevolgen voor de toegankelijkheid van het hbo en wo. Onderzoek naar loopbaanpaden en kansenstructuur naar de overgang naar hbo en wo geeft inzicht in deze toegankelijkheid (Scheeren et al., 2025). Dit onderzoek laat zien welke op welke wijze leerlingen met een ondersteuningsbehoefte een keuze maken voor hun studie, en de mate waarin zij studeren op hun adviesniveau. Uit dit onderzoek komt naar voren dat leerlingen met een ondersteuningsbehoefte in het vo vaker overstappen naar een lager niveau dan leerlingen zonder ondersteuningsbehoefte. En hoewel er geen verschillen werden gevonden tussen leerlingen met en zonder ondersteuningsbehoefte als het gaat om aspiraties en de verwachte route naar het hbo en wo, bleek wel dat leerlingen met een ondersteuningsbehoefte veel vaker nadenken over een alternatieve route, zoals ‘stapelen’ of het bijstellen van het verwachte onderwijsniveau (Scheeren et al., 2025).

Stagediscriminatie

Uit eerder onderzoek bleek dat ongeveer 6% van de studenten met een functiebeperking te maken krijgt met stagediscriminatie vanwege hun functiebeperking (Scheeren et al., 2024). Uit nieuw onderzoek van het Kennisplatform inclusief samenleven (KIS) blijkt dat dit beeld wordt herkend door medewerkers van universiteiten (de Winter-Koçak & Soeterik, 2025). In het eerste deel van dit onderzoek, dat nog loopt, spraken zij met medewerkers van universiteiten. Deze medewerkers geven aan regelmatig te horen dat studenten niet voor een stage worden aangenomen, expliciet vanwege hun functiebeperking. Ook benoemen zij dat ze vaak de vraag krijgen of ze hun functiebeperking moeten benoemen tijdens een sollicitatie en dat ze vaak niet goed weten wat ze studenten in dit geval moeten adviseren.

Om stagediscriminatie beter te bestrijden hebben de Vereniging Hogescholen, VNO-NCW, MKB-Nederland en de Nederlandse Raad voor Training en Opleiding een landelijke stagecode voor het hbo ondertekend. Deze stagecode bevat afspraken over kwaliteit van stages, begeleiding en verantwoordelijkheid en moet ervoor zorgen dat alle betrokken partijen gezamenlijk zorgen voor een veilige, leerzame en professionele stageomgeving (VH, 2025).

Inclusieve stages en overgang naar arbeidsmarkt

25% van de hogescholen en universiteiten in de monitor VN-verdrag Handicap 2025 geeft aan het afgelopen studiejaar gefocust te hebben op inclusieve stages en de inclusieve overstap naar de arbeidsmarkt (Bremer, 2025).

Kansen op de arbeidsmarkt

Om een goede eerste stap naar de arbeidsmarkt te maken is het belangrijk dat er voldoende vacatures zijn en dat werknemers met een functiebeperking de kans krijgen om deze vacatures in te vullen. Uit onderzoek van Tilburg University (Bakker et al., 2025) blijkt dit niet vanzelfsprekend: de arbeidsparticipatie van mensen met een functiebeperking of ondersteuningsbehoefte ligt gemiddeld 30 procentpunt lager dan die van mensen zonder beperking of ondersteuningsbehoefte. Een deel van de oorzaak zien de onderzoekers bij door bedrijven veronderstelde obstakels. Zo ziet het bedrijfsleven volgens hen veronderstelde begeleidingsbehoeften en aard van werkzaamheden als obstakels en denken bedrijven vaak dat mensen met een functiebeperking voornamelijk in te zetten zijn voor ongeschoold of laaggeschoold werk (Bakker et al., 2025). Er is dus nog veel te winnen op het gebied van informatie en het doorbreken van stigma's over mensen met een functiebeperking of ondersteuningsbehoefte.

9. Landelijke en regionale samenwerkingen

Inclusie wordt in brede zin versterkt wanneer de leeromgeving effectief samenwerkt met de samenleving om haar heen. Daarbij spelen ouders, verzorgers en de directe sociale omgeving van studenten een rol, maar ook gemeenten, zorginstanties en onderwijsorganisaties dragen ieder vanuit hun eigen domein verantwoordelijkheid. Deze partijen werken regionaal samen om ondersteuning goed op elkaar af te stemmen. Op landelijk niveau trekken onder meer het ministerie van Onderwijs, de onderwijskoepels en studentenorganisaties gezamenlijk op. Door zulke samenwerkingen kunnen integrale, lokaal gerichte strategieën en actieplannen worden opgesteld, bijvoorbeeld rondom studentenwelzijn en het studeren met een functiebeperking, vaak in samenwerking met gemeenten. Een kenmerk van goede samenwerking is bovendien dat de beschikbare hulp vanuit zowel het onderwijs- als het zorgdomein duidelijk vindbaar en herkenbaar is. Landelijke en regionale samenwerking vormt daarmee een belangrijk middel om inclusief onderwijs te ontwikkelen en te stimuleren.

Aspecten van dit element:

- Landelijke kennisuitwisseling
- Samenwerking met externe begeleidingsketen (GGZ en gemeente)
- Betrokkenheid belanghebbende stakeholders op regionaal en landelijk niveau

Landelijke en regionale samenwerkingen

Landelijke en regionale samenwerking bevorderen de kennisuitwisseling en zorgen ervoor dat de aangesloten partners op de hoogte blijven van de relevante ontwikkelingen in het veld en kunnen leren van elkaars ervaringen en goede voorbeelden. Er lijkt in toenemende mate behoefte te zijn aan uitwisseling en samenwerking tussen onderwijsinstellingen en bijvoorbeeld UWV en gemeenten. Initiatieven zoals het Amendement over loopbaanbegeleiding aan studenten met een handicap of chronische ziekte op hogescholen en universiteiten (ook wel bekend als de uitbreiding van de wet van School naar duurzaam werk naar het hbo en wo), maakt samenwerking tussen dergelijke partijen nu ook expliciet mogelijk.

Naast dergelijke regionale samenwerkingen, zijn er ook voorbeelden van landelijke netwerken van verschillende type professionals binnen het onderwijs, waarin (bijvoorbeeld in specifieke commissies) aandacht is voor studenten met een functiebeperking of ondersteuningsbehoefte. Voorbeelden hiervan zijn o.a. het Landelijk Overleg Examencommissies Lerarenopleidingen (LOEx), het Landelijk Beraad Studentendecanen (wo) of de Landelijke Organisatie van Studentendecanen (hbo), of commissies gefaciliteerd door koepels. Landelijke uitwisseling biedt de mogelijkheid om een benchmark te creëren, wat kan bijdragen aan een meer uniformiteit en duidelijkheid over bijvoorbeeld voorzieningen voor studenten.

Voorwaarde voor inclusief onderwijs

Landelijke en regionale samenwerking is een belangrijke voorwaarde om aan inclusief onderwijs te werken en daarom één van de acht elementen van inclusief onderwijs. Dit is echter geen onderzoeksonderwerp waarvoor we de stand van zaken presenteren, daarom worden hier geen onderzoeks-highlights gepresenteerd.

10. Monitoring en datagebruik

Regelmatige monitoring en evaluatie van het onderwijssysteem zijn belangrijk om te bepalen of en in hoeverre we daadwerkelijk inclusief onderwijs realiseren. Dit gebeurt zowel op landelijk niveau, via bijvoorbeeld trendrapportages en de NSE-rapportage, als binnen de instellingen zelf. Instellingen dragen de verantwoordelijkheid voor de kwaliteitsborging en continuïteit van hun beleid, ook rond inclusief onderwijs. Dit vraagt om een zorgvuldige formulering van het beleid, met een goede uitvoering, een kritische evaluatie van de effectiviteit en het doorvoeren van verbeteringen.
Binnen deze kwaliteitscyclus speelt datascience een steeds grotere rol: het helpt inzichtelijk te maken welke factoren daadwerkelijk bijdragen aan inclusief onderwijs. Daarbij is het van belang dat ook studenten met een functiebeperking actief worden betrokken.

Aspecten van dit element:
- Onderzoek en monitoren beleid op inclusie: wat werkt?
- Kwaliteitsborging
- Studenten als partner in evaluatie en ontwikkelen nieuwe interventies

Monitoring op landelijk niveau

Monitoring draagt bij aan de kwaliteitsborging en evaluatie van inclusief onderwijs. Zo geven onderwijsinstellingen aan dat het monitoren en evalueren van de ontwikkelingen, zoals een kwaliteitsplan met vaste evaluatiemomenten, bijdragen aan het borgen van de acties met betrekking tot de implementatie van het VN-verdrag Handicap (Scheeren & Van Veen, 2023). Monitoring vindt plaats op landelijk niveau, zoals de NSE en de trendrapportage, maar ook op instellingsniveau, met de instellingsbrede analyses.

Monitoring op instellingsniveau

Ook door onderwijsinstellingen zelf wordt de mate van inclusief onderwijs gemonitord. Zo heeft Avans een eigen **Instellingsrapport NSE** gepubliceerd. Hierin worden sterke kanten uitgelicht en met voorbeelden onderbouwd en is het inzichtelijk gemaakt waar nog kansen voor verdere ontwikkeling liggen. Een ander voorbeeld is een factsheet zoals gepubliceerd door Inholland hogeschool, waarin zij cijfers publiceren van een instellingsbrede monitor studentenwelzijn (Klinkenberg & Kappe, 2025). Dit zijn voorbeelden van brede thema's die jaarlijks gemonitord worden en die inzicht kunnen geven in de ontwikkelingen over de jaren heen.

Naast deze instellingsbrede monitoren kunnen ook bestaande data benut worden om inclusief onderwijs te monitoren. Zo kunnen jaarverslagen van examencommissies inzicht geven in hoeveel toetsvoorzieningen aangevraagd en toegekend zijn in een studiejaar bij een opleiding. Wanneer instellingen deze informatie structureel over meerdere jaren in kaart brengen, ontstaat bovendien waardevol inzicht in trends: bijvoorbeeld of wijzigingen in een toetsvorm uiteindelijk ook leiden tot een afname van de behoefte aan toetsvoorzieningen. Op basis van dergelijke inzichten kunnen instellingen beter beoordelen welke aanpassingen daadwerkelijk bijdragen aan toegankelijker onderwijs (Bakker, 2024)

11. Slotbeschouwing

Deze slotbeschouwing heeft als doel om de belangrijkste bevindingen uit De Staat van Inclusief Onderwijs te duiden en te voorzien van een reflectie op de voortgang en de uitdagingen die voor ons liggen. Het is daarmee geen samenvatting, maar een beschouwing waarmee een aantal relevante bevindingen die in deze Staat van Inclusief Onderwijs worden uitgelicht. De opbouw volgt twee lijnen: een inhoudelijke reflectie op de huidige stand van zaken en een korte methodologische reflectie.

Inhoudelijke reflectie

De Staat van Inclusief Onderwijs laat zien dat de beweging richting inclusie in het onderwijs steeds meer vorm krijgt. Waar enkele jaren geleden de nadruk vooral lag op intenties en beleidsvoornemens, zien we dat onderwijsinstellingen steeds meer concrete stappen zetten in de implementatie van het VN-Verdrag Handicap. Dit blijkt onder andere uit de Monitor VN-verdrag Handicap 2025, waarin onderwijsinstellingen aangeven dat zij steeds minder vragen of problemen ervaren bij de verschillende elementen van inclusief onderwijs. Toch is het beeld genuanceerd: de voortgang is zichtbaar, maar er zijn nog uitdagingen die aandacht vragen.

Randvoorwaarden

In hoofdstuk 3 en 4 wordt aandacht besteed aan verschillende randvoorwaarden die nodig zijn om studenten onbelemmerd te laten studeren. Drie randvoorwaarden die hier naar voren komen zijn beleidsmatig draagvlak, fysieke en digitale toegankelijkheid en sociale veiligheid. De gepresenteerde cijfers tonen een positieve ontwikkeling op het vlak van beleidsmatig draagvlak. Het lijkt steeds gangbaarder dat inclusief onderwijs als thema terugkomt in onderwijsvisies en beleidsstukken. Deze visie moet zich vervolgens vertalen naar concreet beleid en uiteindelijk naar daadwerkelijke aanpassingen in het gehele onderwijssysteem. Een dergelijke verandering vraagt tijd; het betreft een cultuuromslag. In de afgelopen jaren zijn hier al stappen in gezet waar het gaat om aandacht voor sociale veiligheid. Tegelijkertijd blijkt dat nog niet alle studenten met een ondersteuningsbehoefte begrip ervaren voor hun situatie en behoeften. Dit blijft dus een punt van aandacht. Ook op het vlak van fysieke en digitale toegankelijkheid zijn er stappen gezet afgelopen jaar. Hoewel er geen structurele cijfers zijn die inzichtelijk maken welke vorderingen op dit vlak ervaren worden door studenten, zien we – zeker ook in de praktijk – dat aandacht vanuit wet- en regelgeving (o.a. door de WCAG en Europese Toegankelijkheidsakte) heeft bijgedragen aan de dialoog en bewustwording over dit thema. Onderwijsinstellingen zijn hierin ook deels afhankelijk van leveranciers buiten de onderwijsinstelling, bijvoorbeeld door uitgevers en leveranciers van digitale leeromgevingen.

Voorzieningen

In veel gevallen zijn er voor studenten met een ondersteuningsbehoefte voorzieningen nodig om goed te kunnen participeren in het onderwijs. Hoewel uit de monitor VN-Verdrag Handicap 2025 blijkt dat het sociale model binnen het onderwijs steeds breder omarmt wordt, blijven veel studenten tot op heden wel afhankelijk van voorzieningen.

Informatievoorziening is daarom ook een belangrijk thema voor onderwijsinstellingen; zij willen studenten op een heldere manier kunnen inzicht bieden in welke voorzieningen er voor hen mogelijk zijn. De cijfers laten zien dat de informatievoorziening steeds minder vragen en problemen oproept bij onderwijsinstellingen. Toch vindt nog 1 op de 6 studenten met een ondersteuningsbehoefte het niet helder waar zij relevante informatie kunnen vinden over het studeren met hun ondersteuningsbehoefte. Daarmee blijft het een relevant thema om aandacht voor te houden. Een thema dat lijkt te zijn toegenomen in urgentie zijn vragen rondom toetsvoorzieningen. De cijfers geven geen duiding waardoor de toename is ontstaan, maar mogelijk houdt AI hier ook in enige mate verband mee. Er klinken geluiden uit het veld zijn AI tot gevolg heeft dat meer toetsen weer op locatie en – daardoor – in grote zalen gemaakt moeten worden. Dit heeft mogelijk ook effect op de toetsvoorzieningen die nodig zijn. Hoewel studenten met een ondersteuningsbehoefte in veel gevallen nog afhankelijk zijn van voorzieningen, beoordelen zij de toetsing over het algemeen niet substantieel lager dan hun studiegenoten zonder ondersteuningsbehoefte. Met name het aantal studenten dat afhankelijk is van voorzieningen zou door inclusief toetsontwerp substantieel kunnen dalen.

Professionals

Docenten, onderwijs- en toetsontwikkelaars spelen een sleutelrol in de mate waarin onderwijs inclusief wordt ingericht. Professionalisering van deze groep is daarom cruciaal. Dit is een uitdaging ten tijde van bezuinigingen. Niet alleen is er mogelijk minder budget voor professionalisering, ook de tijd en beschikbaarheid speelt daarin een rol. Hier liggen kansen om uitgangspunten van inclusief onderwijs te integreren in bestaande scholing en opleiding (zoals in de BKO en de BUD, maar ook in opleidingen voor toetsdeskundigen, 2e-graads docentopleidingen). Op basis van de cijfers over het hbo blijkt dat onderwijspersoneel toch onverminderd enthousiast is over het doceren binnen de onderwijsinstelling. Werkdruk is echter wel een aandachtspunt, in ieder geval voor een kwart van de docenten.

Monitoring

Inclusief onderwijs is niet van vandaag op morgen geregeld. Het is een complex proces, waar uiteindelijk alle medewerkers van de onderwijsinstelling aan bij moeten dragen. Het vraagt om een langetermijnperspectief. Het gaat immers niet alleen om het aanpassen, maar ook om het duurzaam verankeren van inclusie in de cultuur en structuur van onderwijsinstellingen. Monitoring kan helpen om dit proces inzichtelijk te maken en om te beoordelen of onderwijsaanpassingen daadwerkelijk effect hebben. Monitoring is niet eenvoudig. Voor individuele instellingen en medewerkers kan het opzetten van een goed monitoringsysteem complex zijn. Het vraagt om duidelijke indicatoren, betrouwbare data en een cultuur waarin monitoring niet wordt gezien als extra last, maar als een instrument om onderwijs te verbeteren. Aan de andere kant beschikken onderwijsinstellingen ook nu al over veel betrouwbare en rijke data die hier goed voor benut kunnen worden. In dit benutten hebben opleidings- of vakcoördinatoren een taak, maar ook de onderwijsinstelling als geheel. Uiteraard blijft ook landelijke monitoring en onderzoek van belang om trends en ontwikkelingen in kaart te kunnen brengen. Zeker nu steeds meer instellingen werk maken van de implementatie van inclusief onderwijs.

Methodologische reflectie

De Staat van Inclusief Onderwijs is een monitor die inzicht biedt in de stand van zaken rond inclusief onderwijs binnen het Nederlandse hbo en wo. Met dit instrument brengen we de status, ontwikkelingen, knelpunten en kansen in beeld op de acht inclusie-elementen. De monitor maakt zichtbaar hoe de uitgangspunten van het VN-verdrag Handicap resulteren in praktijkverandering en stelt ons in staat de mate van implementatie binnen hogescholen en universiteiten te volgen.
Voor de totstandkoming van de Staat zijn we afhankelijk van bestaande data en onderzoek. Dat betekent dat het per jaar kan verschillen welke informatie er beschikbaar is per element. Voor bepaalde thema's ontbreken bovendien structurele cijfers, terwijl trends en ontwikkelingen alleen zichtbaar worden wanneer er jaarlijks terugkerend onderzoek beschikbaar is.

Tegelijkertijd vervult de Staat van Inclusief Onderwijs een stimulerende rol: door inzichtelijk te maken over welke elementen nog weinig informatie bestaat, willen we onderzoekers inspireren om deze kennis verder uit te breiden. Zo kunnen we iedere keer een actueel en zo volledig mogelijk beeld schetsen van de acht inclusie-elementen. We nodigen onderzoekers nadrukkelijk uit om ons te informeren over relevante publicaties en lopend onderzoek, zodat deze in toekomstige edities van de Staat van Inclusief Onderwijs kunnen worden meegenomen.

12. Referenties

Bakker, M. (2024). Planmatig werken aan toegankelijk toetsen en examineren in het hbo/wo. ECIO.

Bakker, R., de Groot, K., & Verheul, I. (2025). Onbekend talent op de arbeidsmarkt. Monitor 'Toegankelijkheid, inclusie en de arbeidsmarkt' 2025. Tilburg University.

Bremer, B (2025). Monitor VN-verdrag Handicap 2025: implementatie VN-verdrag in het hbo en wo. ECIO.

Committee on the Rights of Persons with Disabilities, (2024). Concluding observations on the initial report of the Netherlands. United Nations.

Defence for Children. (2018). Factsheet: Inclusief onderwijs als kinderrecht. Defence for Children.

De Oogvereniging. (2024). Rapport onderzoek toegankelijk beroepsonderwijs. Visio Foundation.

Dienst Uitvoering Onderwijs, (2025). Trendrapportage HO 2025. Dienst Uitvoering Onderwijs.

Redactie FNV. (2025). Onderhandelingsresultaat voor een nieuwe cao Hbo bereikt. FNV.

Klinkenberg, E. & Kappe, R. (2025) Factsheet studentenwelzijn 2025. Inholland.

Moriña, A. (2017). Inclusive education in higher education: challenges and opportunities. European Journal of Special Needs Education, 32(1), 3-17.

J. Nuijen, M. Busch, K. Winkens, A. Verweij, J. Dopmeijer, M. Buijs, S. Korteling, R. Boekee, R. Smits, C. van den Brink (2025). Monitor Mentale gezondheid en Middelengebruik Studenten hoger onderwijs 2025. Rapport: RIVM, Trimbos-instituut en GGD GHOR Nederland.

Scheeren, L. & Schreurs, M. (2023). Jaarrapport studeren met een ondersteuningsbehoefte 2023. Analyse Nationale Studenten Enquête (NSE). ECIO.

Scheeren, L. & Schreurs, M. (2024). Jaarrapport studeren met een ondersteuningsbehoefte 2024. Analyse Nationale Studenten Enquête (NSE). ECIO.

Scheeren, L., Schreurs, M., Bakker, M., & Bremer, B. (2023). De Staat van Inclusief Onderwijs 2023. ECIO.

Scheeren, L., Schreurs, M., Bakker, M., & Bremer, B. (2024). De Staat van Inclusief Onderwijs 2024. ECIO.

Scheeren, L. & Van Veen, E. (2022). Monitor VN-verdrag Handicap 2023: Implementatie VN-verdrag in het hoger onderwijs. ECIO.

Scheeren, L. & Van Veen, E. (2023). Monitor VN-verdrag Handicap 2023: Implementatie VN-verdrag in het hoger onderwijs. ECIO.

Scheeren, L. (2024). Monitor VN-verdrag Handicap 2024: Implementatie VN-verdrag in het hoger onderwijs. ECIO.

Schreurs, M. & Scheeren, L. (2024). HBO monitor.Analyse overstap naar werk met een ondersteuningsbehoefte. ECIO.

Schreurs, M. & Bremer, B. (2025) Jaarrapport studeren met een ondersteuningsbehoefte 2025. Analyse Nationale Studenten Enquête (NSE). ECIO.

Pollaert, E., Van der Meulen, E., & Sutantapreeda, A. (2021). Essentieel of exta? De inbedding van het VN-verdrag Handicap en het sociaal model van handicap in Nederlandse hbo-curricula. Alliantie VN-verdrag Handicap.

Universities UK. (2020). Stepchange: Mentally Healthy Universities. London: Universities UK.

Committee on the Rights of Persons with Disabilities, (2024). Concluding observations on the initial report of the Netherlands. United Nations.

De Winter-Koçak, S. & Soeterik, I. (2025). Stagediscriminatie in het wetenschappelijk onderwijs. Verkregen via **https://www.kis.nl/artikel/stagediscriminatie-het-wetenschappelijk-onderwijs**.

Wolff, R., de Jong, M., Çelik, A., Ebert, M., Koster, L. & Cilingir, E. (2024). Noodzaak of Bijzaak: over kennisbenutting met betrekking tot inclusief onderwijs. Inholland.

Zestor. (2025). Werkbeleving bij Hogescholen. Zestor.

Colofon

De Staat van Inclusief Onderwijs 2025

Auteurs
Minne Bakker, Famke de Boer & Benjamin Bremer

Expertisecentrum inclusief onderwijs
Postbus 1585
5200 BP 's-Hertogenbosch
algemeen@ecio.nl | www.ecio.nl

Vormgever
MEO

© 2025, ECIO, 's-Hertogenbosch
Deze uitgave is op zorgvuldige wijze en naar beste weten samengesteld. Desondanks is het denkbaar dat we een bron over het hoofd hebben gezien. Mis je een bron die inzicht geeft in de stand van zaken van één van de beschreven elementen, meld het dan op **www.ecio.nl** op het contactformulier.

Aan de inhoud kunnen geen rechten worden ontleend. Overname van teksten, ideeën en resultaten uit deze publicatie is vrij toegestaan, mits met bronvermelding.

De Staat van Inclusief Onderwijs 2025 is mogelijk gemaakt met subsidie van het ministerie van OCW.

ECIO

Leren zonder
belemmering